

Op de fiets met Einstein – Historische fietsroute langs Leidse Bèta's van formaat

(tekst: Dirk van Delft, Museum Boerhaave)

Honderd jaar geleden wist Heike Kamerlingh Onnes als eerste helium vloeibaar te maken. In 1913 werd die prestatie bekroond met de Nobelprijs voor de Natuurkunde. Die stond niet op zichzelf: aan het begin van de twintigste eeuw bloeiden de Nederlandse natuurwetenschappen als nooit tevoren. Ook Van 't Hoff, Zeeman, Lorentz, Van der Waals en Einthoven wonnen de Nobelprijs. Plaatsen van herinnering aan Leidse bèta's van formaat uit deze 'Tweede Gouden Eeuw' zijn het onderwerp van deze geestrijke fietsroute.

1. Kamerlingh Onnes Gebouw Steenschuur 25

In de kademuur tegenover het KOG is een gedenk-plaat gemetseld die herinnert aan de ontploffing van het kruitschip in 1807. Op de ruïne die toen werd geschapen verrees het laboratorium waar Heike Kamerlingh zijn triomfen vierde. Inmiddels zijn de fysici verhuisd (zie 10) en heeft de Rechtenfacaculteit het inwendig totaal getransformeerde complex in bezit genomen. Aan de dagen van weleer herinneren de voorgevel, een borstbeeld van Kamerlingh Onnes bij de ingang en de zandstenen Lorentzpoort uit 1932 die toegang gaf tot het instituut voor theoretische natuurkunde, en die nu de gerestaureerde grote collegezaal uit 1919 (Lorentztaal gedoopt) extra luister geeft. In het KOG is een expositie met historische laboratoriumfoto's en voorwerpen uit Onnes' tijd ingericht. Een kunstwerk van Jaap de Jonge herinnert aan de plek waar eens het 'koudste kamertje' was.

2. Academiegebouw Rapenburg 73

In dit oudste gebouw van de Leidse universiteit sprak Kamerlingh Onnes op 11 november 1882 zijn oratie uit, met daarin de gevleugelde woorden 'door meten tot weten'. In de Senaatskamer van het Academiegebouw hangt Onnes' portret, geschilderd door broer Menso Kamerlingh Onnes.

3. Huize ter Wetering Haagweg 49

In 1898 betrok het gezin Kamerlingh Onnes een villa aan het Galgewater, buiten de stad gelegen zodat er volop frisse lucht was (Heike had chronische bronchitis). Broer Menso was verantwoordelijk voor een grootscheepse verbouwing en uitbreiding en gaf het pand een lichtvoetig maar strak voorkomen. 'Huize ter Wetering' was een trepunt van wetenschap en kunst. Geleerden als Madame Curie, Niels Bohr en Einstein logeerden er, maar ook kwamen er schilders, ontwerpers en literatoren over de vloer als Jan Toorop, Carel Lion Cachet en Albert Verwey.

4. Universiteitsbibliotheek Witte Singel 27

De Leidse Universiteitsbibliotheek biedt een kleine expositie van publicaties van Kamerlingh Onnes, waaronder zijn proefschrift (1879), oratie (1882) en het verslag van de overwinning op het helium (1908). In de Leeszaal Bijzondere Collecties zijn op aanvraag archiefstukken met betrekking tot Kamerlingh Onnes te raadplegen.

5. Woonhuis Paul Ehrenfest Witte Rozenstraat 57

In 1912 werd H.A. Lorentz (no 6) als hoogleraar theoretische natuurkunde opgevolgd door de kleurrijke Paul Ehrenfest. Hij en zijn echtgenote Tatiana, een Russische wiskundige, waren nauw betrokken bij het ontwerp van een witte villa in Russische stijl op de hoek van de Witte Rozenstraat en de Jan van Goyenkade. In de studeerkamer vonden beroemde colloquia plaats, waarbij de (internationale) sprekers, die vaak in huize Ehrenfest logeerden, hun handtekening op de muur naast hun slaapkamer plaatsten. De beroemdste gast was Einstein, boezemvriend van de familie Ehrenfest. Einstein was gashoogleraar in Leiden en kwam elk jaar een maand uit Berlijn over.

6. Sterrewacht Kaiserstraat

Dankzij de inspanningen van Frederik Kaiser verrees in 1860 nabij de Hortus Botanicus een nieuwe Sterrewacht. Tot het complex behoorde een directeurswoning, waar beroemdheden als Willem de Sitter, Jan Hendrik Oort en Henk van de Hulst zetelden. Ook Albert Einstein heeft er waargenomen.

Kijk voor meer wandel- en fiets- vaarroutes op InLeiden.info

InLeiden.info

In de jaren zeventig vertrokken de Leidse astronomen (zeer tegen hun zin) naar een nieuwe locatie buiten de stad (no 10). Sindsdien is de oude Sterrewacht in verval geraakt. Niettemin bleef een werkgroep liefhebbers de oude kijkers gebruiken. Recentelijk besloot minister Plasterk geld vrij te maken voor restauratie.

7. Gevelsteen Lorentz Hooigracht 48a

Hendrik Antoon Lorentz werd in 1877 in Leiden benoemd als eerste hoogleraar wiskunde en natuurkunde. Een eigen instituut kreeg hij na inspanningen van Kamerlingh Onnes (die hij uit zijn HBS-tijd kende) pas in 1906, na het dreigement een positie in München te accepteren als zijn onderwijslast niet zou verminderen. Tot 1912 (toen hij naar Haarlem verhuisde) woonde Lorentz in een ruim, ouderwets huis aan de Hooigracht - een sobere gevelsteen herinnert aan die periode.

8. Museum Boerhaave Lange St. Agnietenstraat 10

In het oude Caeciliagasthuis, waar Herman Boerhaave zijn studenten medisch onderwijs aan het ziekbed gaf, zetelt nu het Rijksmuseum voor de geschiedenis van de natuurwetenschappen en de geneeskunde. Tot de collectie instrumenten, een van de mooiste ter wereld, behoren de heliumliquefactor van Kamerlingh Onnes uit 1908, de magneet waarmee Zeeman zijn doorbraak bewerkstelligde, de snaargalvanometer van Einthoven en de grote elektromagneet van Wander de Haas uit 1932. Te veel om op te noemen en u moet beslist nog eens terug, ook voor de tentoonstelling 'Jacht op het absolute nulpunt', die loopt tot 10 mei 2009.

9. Lakenhal Oude Singel 28-32

De familie Kamerlingh Onnes excelleerde niet alleen in wetenschap, ook in artistiek opzicht deed men van zich spreken. Menso, de broer van Heike, ontwikkelde zich tot een begenadigd aquarellist en schilder. In zijn jonge jaren deelde hij een atelier met de schilder Floris Verster, die met zus Jenny Kamerlingh Onnes trouwde. Ook Harm Kamerlingh Onnes, zoon van Menso, was artistiek begaafd. De Lakenhal heeft vele werken van deze kunstenaars in de collectie, waaronder het magnifieke schilderij waarop Menso zus Jenny als bruid afbeeldde en de glas in loodramen die Harm voor het Amsterdamse gebouw van het Handelsblad ontwierp. De tentoonstelling 'Kamerlingh Onnes; een familie in koude en kunst' loopt tot en met 14 september.

10. Huygens Laboratorium Niels Bohrweg 2

Vanaf de jaren zeventig hebben de Leidse fysici en astronomen in etappes hun oude locaties in de Leidse binnenstad verlaten, om onderdak te vinden in het Huygens Laboratorium en het Oortgebouw, pal naast de A44. In de benedenhal staan historische voorwerpen: een oude heliumliquefactor, pompen, de glas in lood-Zeemanramen van Harm Kamerlingh Onnes uit 1922, een Van der Wall-kijker en de hand-tekeningenmuur. De laatste is een initiatief van Paul Ehrenfest, die zijn colloquium verplaatste van zijn huis in de Witte Rozenstraat naar het in 1921 uitgebreide instituut voor theoretische natuurkunde. Toen dat instituut in de jaren zestig werd afgebroken, is de muur uitgezaagd en uiteindelijk verplaatst naar het Oortgebouw. Vele beroemde natuurkundigen hebben hun naam erop achtergelaten, onder wie Max Planck, Robert Oppenheimer en Werner Heisenberg. En natuurlijk ook Albert Einstein.

-EINDE-

InLeiden.info is een informatieve website waar u veel informatie over Leiden kunt vinden. Zo brengen wij dagelijks nieuws uit Leiden, maar we bieden ook een bedrijfs- en verenigingsnieuws, vacatures, aanbiedingen en meer.

Op de fiets met Einstein – Historische fietsroute langs Leidse Bèta's van formaat is een route van Dirk van Delft. De route maakt deel uit van de tentoonstelling 'Jacht op het absolute nulpunt' van Museum Boerhaave

Meer informatie op www.museumboerhaave.nl

Kijk voor meer wandel- en fiets- vaarroutes op **InLeiden.info**

Plattegrond

